

9.3.2018

EOAK/5110/2017

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

AVUSTAJAN TAPAAMINEN VANKILASSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli Vantaan vankilan käytäntöjä vangin ja avustajan välisen tapaamisen järjestämisessä. Kantelija kertoi, että häneen sekä hänen hallussaan olleeseen asiakirja-aineistoon oli kohdistettu tarkastustoimenpiteitä avustajatapaamisen jälkeen sillä perusteella, että tapaamisia ei valvottu.

2 SELVITYS

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskus on pyytänyt Vantaan vankilalta selvityksen ja antanut lausuntonsa asiassa. Vantaan vankilan selvityksen on antanut johtaja.

3 RATKAISU

3.1 Kantelussa kerrotut tapahtumat

Kantelussa kerrotaan kolmesta kantelijan ja tämän asiamiehen välisestä tapaamisesta, jotka toteutettiin Vantaan vankilassa.

Ensimmäisessä 10.8.2017 toteutetussa asiamiestapaamisessa tapaamistilana oli ollut vankien viikonlopputapaamisiin tarkoitettu tila, jonka molemmissa päässä oli kameravalvonta. Kantelijan avustaja oli ilmoittanut vankilaan sisään tullessa haluavansa tapaamistilan valvontakamerat peitettäväksi. Kantelijalle oli tämän johdosta annettu kaksi vankilan paitaa, joilla hän sai peittää kamerat tapaamisen ajaksi. Tapaamisen päätyttyä kantelija ohjattiin vankilan vastaanottotiloihin, jossa hänet riisutettiin alasti sekä hänen hallussaan ollut avustajan asiaan liittyviä asiakirjoja sisältävä muovikassinsa otettiin vartijoiden haltuun tarkastamista varten. Kantelijalle suoritettiin henkilöntarkastus ja hänen hallussaan ollut muovikassi sisältöineen palautettiin noin 10 minuutin kuluttua hänelle selliin.

Toinen 11.8.2017 toteutettu asiamiestapaaminen toteutettiin samassa tapaamistilassa kuin ensimmäinen tapaaminen. Kantelijan avustaja oli pyytänyt tilan kameroita peitettäväksi. Kantelijalle oli tämän johdosta annettu mukaan kaksi vankilan tyynyliinaa, joilla hän sai peittää kamerat. Johtuen kantelijaan edellisen tapaamisen johdosta kohdistettujen toimenpiteistä, hän ei ryhtynyt peittämään kameroita. Kun kamerat eivät olleet peitettyinä tapaamisen aikana, kantelija toimitettiin suoraan selliinsä.

Kolmannessa 14.8.2017 toteutetussa asiamiestapaamisessa kamerat oli peitetty vankilan henkilökunnan toimesta kantelijan avustajan esittämän pyynnön mukaisesti. Tapaamisen päätyttyä kantelija ohjattiin vankilan vastaanottotiloihin, jossa hänet riisutettiin alasti sekä hänen hallussaan olleet avustajatapaamiseen liittyneet asiakirjat tarkastettiin hänen läsnä ollessaan. Tarkastuksen syyksi ilmoitettiin kameroiden peittäminen.

3.2 Selvitysten sisältöä

Vantaan vankilan selvitys

Vantaan vankilan selvityksen mukaan vankia tapaamaan tuleva asiamies (avustaja) täyttää vankilan päivystyksessä erillisen kaavakkeen, johon hän merkitsee vangin nimen sekä sen, suostuuko hän tapaamaan vankia kameravalvotussa tilassa vai pyytääkö hän saada tavata vankia ilman kameravalvontaa. Jälkimmäisessä tapauksessa tapaamistilan kamerat peitetään. Lähes poikkeuksetta asiamiehet haluavat tavata vankia kameravalvotussa tilassa. Selvityksen mukaan kantelijan väite siitä, että Vantaan vankilassa asiamiestapaamiset halutaan valvoa, ei edellä esitetyn perusteella pidä paikkaansa.

Selvityksessä todetaan kantelijan väittävän kantelussa mainitsemaansa omakohtaiseen kokemukseensa viitaten, että Vantaan vankilassa vanki aina tarkastetaan valvomattoman asiamiestapaamisen jälkeen. Väitteensä tueksi kantelija ei ole esittänyt muuta näyttöä. Selvityksessään Vantaan vankila viittaa tutkintavankeuslain 11 luvun 4 §:n 2 momenttiin, jonka perusteella vangille voidaan tehdä henkilöntarkastus valvomattoman tapaamisen yhteydessä, kuten kantelijan kohdalla on tapahtunut. Vangin hallussa olevan omaisuuden tarkastus voidaan tehdä tutkintavankeuslain 11 luvun 2 §:n nojalla. Saman sisältöiset säännökset ovat myös vankeuslaissa.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen lausunto

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen lausunnon mukaan asiamiestapaaminen oli aiemmin laissa yksi valvomattoman tapaamisen muoto. Tällöin henkilöntarkastus oli mahdollinen asiamiestapaamisen jälkeen, jos se oli tarpeen. Asiamiestapaamista ja sen valvonnasta on nykyään oma säännöksensä, eikä henkilöntarkastussäännöksessä ole viittausta ko. säännökseen. Säännökset eivät tällä hetkellä mahdollista asiamiestapaamisen jälkeistä tarpeelliseksi harkittua henkilöntarkastusta sillä perusteella, että kyseessä on valvottoman tapaaminen.

Aluekeskus on ollut yhteydessä asiasta Vantaan vankilan johtajaan. Hänen mukaansa jatkossa asiamiestapaamista ei tulkita valvomattomaksi tapaamiseksi, jonka jälkeen voitaisiin tehdä henkilöntarkastus, jos se on tarpeen. Henkilöntarkastus tehdään vain silloin, jos vankeuslain vankia epäillään vankeuslain 16 luvun 4 §:n 1 momentin 1 kohdassa (tutkintavankeuslain 4 §:n 1 momentin 1 kohdassa) tarkoitettulla tavalla luvattomien esineiden tai aineiden hallussapidosta taikka 2 kohdan tilanteissa, jos henkilöntarkastus on tarpeen. Lisäksi kaikista henkilöntarkastuksista laaditaan pöytäkirja vankeudesta annetun valtioneuvoston asetuksen 53 §:n mukaisesti.

Omaisuuden tarkastamisen osalta aluekeskus toteaa, että kantelijan ja hänen asiamiehensä välinen kirjallinen aineisto on suojattua vankeuslain 12 luvun 4 §:n (tutkintavankeuslain 8 luvun 4 §:n) perusteella. Kyseisen pykälän 2 momentin mukaan tutkintavangille saapunut kirje tai muu postilähetys, johon merkitystä lähettäjä tiedosta ilmenee, että kirjeen lähettäjä on asiamies, saadaan tutkintavangin läsnä ollessa avata ja sen sisältö tarkastaa lähetyksen sisältä mää viestiä lukematta, jos on syytä epäillä, että kirje sisältää kiellettyjä esineitä tai aineita. Siten asiamiesaineistoon ei voi kohdistaa tarkastustoimia lain 11 luvun 2 §:n perusteella.

Kameravalvonnan osalta aluekeskus toteaa lähtökohtana olevan asiamiestapaamisen järjestämisen ilman kameravalvontaa. Tätä näkökohtaa vasten aluekeskus pitää Vantaan vankilassa käytössä olevasta avustajalle suunnatusta lomakkeesta ilmeneviä lähtökohtia suostumisesta kameravalvontaan ja pyyntöön saada tavata ilman kameravalvontaa ongelmallisina.

Valvomattomien tapaamisten kameravalvonta on ollut 28.2.2017 Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen johtoryhmässä. Pöytäkirjaan tehdyn kirjauksen mukaan: ”Asiameistapaamiset tulee järjestää tilassa, jossa ei ole kameravalvontaa. Jos tällaista tilaa ei ole, ei ole riittävää, että kamera ei ole päällä, vaan se on peitettävä. Kamera voi olla päällä vain silloin, kun laissa säädetyt edellytykset asiameistapaamisen valvomiselle täyttyvät. Asiameistapaamista voidaan valvoa vain, jos vanki taikka asiamies sitä nimenomaisesti pyytää taikka jos valvonta on välttämätöntä vankilan järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi. Asia on laitettava kuntoon yksiköissä lain edellyttämällä tavalla.”

Vantaan vankilassa on apulaisoikeusasiamiehen selvitys- ja lausuntopyyntöön saapumisen jälkeen aluekeskuksen kehotuksesta laadittu uusi valvomattomaan tapaamiseen liittyvä kaavake, jossa avustaja voi pyytää, että tapaaminen järjestetään kameravalvotussa tilassa. Tapaamiset järjestetään vankilassa ei-kameravalvotussa tilassa, ellei asiamies tai vanki nimenomaisesti pyydä valvontaa taikka ellei valvonta ole välttämätöntä järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi.

Kantelussa esille tuodun ja myös annetun selvityksen perusteella se, onko tapaaminen järjestetty kameravalvonnassa, on voinut vaikuttaa vangille tapaamisen jälkeen tehtäviin ja omaisuuden kohdistuviin tarkastustoimiin.

Vantaan vankila on edellä todetulla tavalla muuttanut tulkintaansa asiameistapaamisen jälkeisestä henkilöntarkastuksesta. Vankila on myös muuttanut asiameistapaamisiin liittyvää loma-ketta. Aluekeskus kiinnittää lisäksi Vantaan vankilan huomioita siihen, että vangin ja asiamiehen välinen aineisto on privilegioitua, eikä sitä voi tarkastaa tutkintavankeuslain 11 §:n 2 momentin perusteella. Tarkastaminen on mahdollista vain, jos siihen on vankeuslain 12 luvun 4 §:n perusteet (tutkintavankeuslain 8 luvun 4 §:n) ja tällöinkin aina vangin läsnä ollessa.

3.3 Kannanotto

Lähtökohtia

Ensiksi totean selvyuden vuoksi, että tämä ratkaisuni koskee vankeuslaissa 12 luvun 4 §:ssä tarkoitettujen asiameisten tarkastamista. Määritelmän piiriin kuuluvat asianajajat ja oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 tai 5 momentissa tarkoitettut oikeudenkäyntiasiamiehet ja -avustajat. Jäljempänä käytän yksinkertaisuuden vuoksi yhteisnimitystä asiamies tarkoittaen kaikkia mainittuja tahoja.

Oikeusohjeita

Vankeuslain 12 luvun 4 §:n mukaan vangin asianajajalleen tai muulle oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 tai 5 momentissa tarkoitettulle oikeudenkäyntiasiamiehelle tai -avustajalle osoittamaa kirjettä tai muuta postilähetystä ei saa tarkastaa eikä lukea. Vangille saapunut kirje tai muu postilähetys, johon merkitystä lähettäjätiedosta ilmenee, että kirjeen lähettäjä on 1 momentissa tarkoitettu asiamies, saadaan vangin läsnä ollessa avata ja sen sisältö tarkastaa lähetyksen sisältämää viestiä lukematta, jos on syytä epäillä, että kirje sisältää 9 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä. Tarkastuksessa noudatetaan muutoin, mitä 1 §:n 3 momentissa säädetään.

Vankeuslain 13 luvun 4 §:n mukaan vangin lähiomaisen ja muun läheisen sekä jos siihen on syytä, myös muun vangille tärkeän henkilön tapaamiseen ilman valvontaa voidaan myöntää lupa, jos se on perusteltua vangin yhteyksien säilymiseksi tai muusta vastaavasta syystä. Tapaamisen myöntäminen edellyttää, ettei tapaamisesta aiheudu vaaraa vankilan järjestykselle

tai turvallisuudelle taikka vangin tai muun henkilön turvallisuudelle eikä haittaa vankilan toiminnalle.

Vankeuslain 13 luvun 6 §:n mukaan vangille on varattava mahdollisuus tavata 12 luvun 4 §:ssä tarkoitettua asiamiestä muiden henkilöiden olematta läsnä. Tapaamista voidaan valvoa, jos se on välttämätöntä vankilan järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka jos vanki tai asiamies sitä nimenomaisesti pyytää. Valvonta suoritetaan näköyhteyden tai teknisen laitteen avulla vangin ja asiamiehen välistä keskustelua kuulematta ja tallentamatta. Tapaaminen voidaan tarvittaessa järjestää myös tilassa, jossa vangin ja asiamiehen välissä on rakenteellisia esteitä. Tapaamisen valvonnasta on ennen valvonnan aloittamista ilmoitettava vangille ja hänen asiamiehelleen. Tapaamisen järjestämisestä videoyhteyden välityksellä säädetään 13 §:ssä.

Vankeuslain 16 luvun 4 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan vangille voidaan tehdä henkilöntarkastus, jos se on tarpeen karkaamisen tai avolaitoksesta luvatta poistumisen ehkäisemiseksi, vankilan järjestystä tai turvallisuutta uhkaavan vaaran torjumiseksi, epäillyn järjestysrikkomuksen tutkimiseksi, vankilaan saapumisen tai palaamisen johdosta taikka valvomattoman tapaamisen ja lapsen tapaamisen yhteydessä.

Asiamiestapaamisen kameravalvonta

Totean ensinnäkin, että tapaamisten kameravalvonnan sekä muunlaisen valvonnan ensisijaisena perusteena on estää kiellettyjen esineiden ja aineiden kulkeutuminen vankilaan. Tapaamisen yhteydessä käytävien keskustelujen kuuntelemiselle ei ole samanlaista vankilan turvallisuuteen välittömästi liittyvää perustetta. Näin on senkin vuoksi, että vangilla on mahdollisuus puhelinkeskusteluihin ja kirjeenvaihtoon, joiden sisältöä vankilan viranomaisilla ei ole oikeutta valvoa muutoin kuin laissa erikseen säädetyillä perusteilla.

Vankeuslaki sekä tutkintavankeuslain vastaavat säännökset lähtevät siitä, että asiamiestapaaminen tulee olla pääsääntöisesti täysin valvoton. Kuten säännöksestä ilmenee, tapaaminen voidaan kuitenkin siinä mainituilla perusteilla järjestää osittain valvonnan alaisena. Tämä tulisi kyseeseen silloin, kun valvonta olisi välttämätöntä vankilan järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi. Useimmiten tällöin kyse on perustellusta epäilystä, että tapaamisessa luovutettaisiin vangille esineitä tai aineita, joiden hallussapito on vankeuslain nojalla kielletty. Tapaaminen voidaan järjestää valvottuna myös asiamiehen tai vangin pyynnöstä. Säännöstä koskevan hallituksen esityksen mukaan tällaisessa tapauksessa valvonta perustuisi ainoastaan näköyhteydellä tapahtuvaan valvontaan. Teknisellä laitteella tapahtuvaa valvontaa ei saisi tallentaa (HE 45/2014 vp, s. 51).

Vantaan vankilan käytäntö vaikuttaa kuitenkin olleen, että asiamiestapaamista lähtökohtaisesti valvotaan, jollei erikseen toisin pyydetä. Ilmi tullut käytäntö on päinvastainen vankeuslain ja tutkintavankeuslain lähtökohtien kanssa. Katson, ettei vankilan menettely ole ollut sellainen kuin voimassa oleva lainsäädäntö edellyttää. Lausunnon mukaan vankila on muuttanut asiamiestapaamiseen liittyvää lomaketta vastaamaan voimassa olevaa lainsäädäntöä.

Henkilöntarkastukset asiamiestapaamisen jälkeen

Asiamiestapaaminen on ollut aikaisemmin yksi vankeuslain 13 luvun 4 §:n tarkoittaman valvomattoman tapaamisen muoto. Tällöin henkilöntarkastus oli mahdollista asiamiestapaamisen jälkeen. Asiamiestapaamisesta on 1.5.2015 lähtien ollut oma säännöksensä, eikä henkilöntarkastusta koskevassa säännöksessä ole viittausta asiamiestapaamista koskevaan säännök-

seen. Näin ollen säännökset eivät mahdollista asiamiestapaamisen jälkeistä tarpeelliseksi harkittua henkilöntarkastusta sillä perusteella, että tapaaminen on ollut valvomaton.

Katson, että Vantaan vankila on tulkinnut lakia virheellisesti katsoessaan asiamiestapaamisen olevan yksi valvomattoman tapaamisen muoto. Tulkinta vaikuttaa perustuneen aiemmin voimassa olleeseen lainsäädäntöön.

Omaisuuuden tarkastaminen asiamiestapaamisen jälkeen

Vangin ja hänen asiamiehensä välinen kirjeenvaihto tai muu kirjallinen aineisto on vankeuslain 12 luvun 4 §:n perusteella suojattua. Selvityksestä ei ilmene, onko kyseisessä tilanteessa ollut epäily kielletyistä aineista tai esineistä. Jos näin olisi ollut, olisi vangin pitänyt antaa olla läsnä tarkastustoimien yhteydessä. Näkemykseni mukaan aineistoa ei saa viedä erilliseen tilaan tarkastettavaksi kuten 10.8.2017 toteutetun tapaamisen yhteydessä oli tapahtunut.

Totean, että asiassa on kysymys perustuslain turvaamasta viestinnän suojasta ja erityistä suojaa nauttivasta asianajollisesta kirjeenvaihdosta. Perustuslain suojaa nauttivan kirjesalaisuuden kyseessä ollessa voidaan lakia soveltavalta virkamieheltä odottaa erityistä tarkkuutta lain soveltamisen käytännön tilanteissa. Laillisuusvalvontakäytännössä on erityisesti korostettu asiamieskirjeenvaihdon luottamuksellisuutta ja että siihen puuttuminen oli se sitten tahatonta tai harkittua, loukkaa voimakkaasti tätä luottamuksen suojaa.

Selvityksen valossa on selvää, että asiassa on menetelty vankeuslain 12 luvun 4 §:n vastaisesti. Selvityksessä ei ole esitetty mitään sellaista konkreettista seikkaa, joiden perusteella vankilalla voitaisiin katsoa olleen perusteet puuttua kantelijan ja tämän asiamiehen väliseen, asianajosalaisuutta nauttivaan aineistoon.

Menettelyn moitittavuutta korostaa entisestään se, että kantelijalle ei varattu 10.8.2017 toteutetun tapaamisen jälkeisessä tarkastuksessa edes tilaisuutta olla läsnä aineiston tarkastamisessa. Tämän menettelymuodon tarkoituksena on turvata asianajosalaisuutta siten, että privilegioitu aineisto ei tule tai jää asianosaisen oman kontrollin ulkopuolelle asianosaisen suostumuksen vastaisesti.

Lopuksi

Selvitysten perusteella Suomen suurimmassa tutkintavankilassa eli Vantaan vankilassa näyttää vallinneen laajasti virheellinen tai puutteellinen käsitys vapautensa menettäneiden tapaamisia koskevan lainsäädännön sisällöstä. Tilanteiden toistuvuuden johdosta tarkastamiseen lieene kehittynyt omat käytäntönsä. Erityisen huolestuttavana pidän sitä, että epätietoisuus koskee asiamiehen tapaamisia, joiden luottamuksellisuuden turvaaminen on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kulmakivi. Tutkintavankeuslain sekä vankeuslain asiaa koskevat säännökset ovat pitkälti saman sisältöiset. En voi olla korostamatta sitä, että käsitykseni mukaan asianajajasalaisuuden kannalta merkityksellisiä tilanteita esiintyy erityisesti tutkintavankiloissa, koska tutkintavangin asemaan liittyy vireillä oleva rikosprosessi tuomioistuimessa. Tällöin korostuu tarve henkilökohtaisiin asiamiestapaamisiin. On selvää, että myös vankeusvangeilla voi olla tarvetta luottamuksellisiin asianajopalveluihin ja oikeus tavata asiamiestään.

Kokoavasti totean, että vangin oikeus luottamukselliseen asiamiestapaamiseen ja ylipäätään oikeus luottamukselliseen asianajolliseen konsultaatioon on yksi keskeisimmistä oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja laajemminkin hyvään hallintoon ja oikeusvaltioon kuuluvista oikeusturvatakeista. Sellaisenaan kyse on perus- ja ihmisoikeuskysymyksestä. Oikeus nauttii ennen kaikkea perustuslain 21 §:ssä turvattua suojaa, minkä lisäksi asianajolliset tapaamiset

ovat perustuslain 10 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaisen yksityiselämän ja kirjeenvaihdon suojan piirissä.

Näkemykseni mukaan Vantaan vankilan asiamiestapaamisia koskevat järjestelyt ja käytännöt ovat sivuuttaneet lain mukaisen harkinnan siitä, onko asiamiestapaamisten valvonnalle ja sen jälkeisille tarkastustoimenpiteille olemassa laissa säädettyjä lähinnä turvallisuuteen liittyviä perusteita. Pidän kuitenkin hyvänä, että aluekeskus on lausunnossaan ilmenevin tavoin kiinnittänyt Vantaan vankilan huomiota tapahtuneeseen sekä edellyttänyt sitä tekemään muutoksia asiamiestapaamisten järjestelyihin.

Olen suorittanut marraskuussa 2017 Vantaan vankilan tarkastuksen (EOAK/6206/2017). Tarkastuksella kiinnitettiin huomiota muun muassa asiamiehen tapaamisen valvontajärjestelyihin erityisesti kameravalvonnan toteuttamisen osalta. Asiakirjoja läpikäytäessä vaikutti siltä, että noin joka kolmas tapaaminen järjestettiin ilman kameravalvontaa. Olen pyytänyt Etelä-Suomen rikosseuraamusaluetta ilmoittamaan 1.6.2018, mihin toimenpiteisiin muun muassa avustajatapaamiseen liittyvät kameravalvonnan tallentamisen poisottamista koskevat havainnot ovat antaneet aiheita.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni moittivan käsityksen Vantaan vankilan lainvastaisista menettelyistä asiamiestapaamisten yhteydessä Vantaan vankilan johtajan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän Vantaan vankilaan jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni myös Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle.